

УДК 347.45

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.41>

РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ РАХУНКА УМОВНОГО ЗБЕРІГАННЯ (ЕСКРОУ) ТА ЛІКВІДАЦІЯ БАНКУ, В ЯКОМУ ВІН ВІДКРИТИЙ, ЯК ПІДСТАВИ ЙОГО ПРИПИНЕННЯ ЗГІДНО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Таргоній Ю.Я.,

аспірантка кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права юридичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка
ORCID: 0000-0002-3226-8939
e-mail: yuliapopovych1@gmail.com

Таргоній Ю.Я. Розірвання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) та ліквідація банку, в якому він відкритий, як підстави його припинення згідно законодавства України.

У статті досліджено особливості правового регулювання розірвання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) як однієї з підстав його припинення згідно законодавства України. Обґрунтовано, що одностороння відмова від договору є недопустимою, оскільки суперечить його природі та меті. Аргументовано, що умова договору рахунка ескроу про можливість односторонньої відмови може бути визнана судом недійсною. Досліджено порядок дій сторін для забезпечення проведення процедури розірвання договору рахунка ескроу. Якщо сторони дійшли згоди щодо його розірвання, володільць рахунка подає заяву в банк, а також свою письмову згоду на це надає бенефіціар. Встановлено, що договір є розірваним з моменту отримання банком останнього з таких документів: заяви володільця рахунка та письмової згоди бенефіціара на розірвання договору, а якщо заява володільця рахунка та письмова згода бенефіціара містяться в одному документі, - з моменту отримання банком такого документа. Наступними кроками згідно процедури розірвання договору є перерахування з рахунка ескроу коштів володільцю рахунка та/або бенефіціару (залежно від вказівок у заяві та письмовій згоді) та закриття банком цього рахунка. Аргументовано, що якщо бенефіціар не дає згоду на розірвання договору, володільць рахунка може ініціювати таке розірвання в судовому порядку. Договір може бути розірвано за рішенням суду у разі істотного порушення договору другою стороною, а також у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. Досліджено окремі аспекти припинення договору рахунка ескроу на підставі ліквідації банку, в якому він відкритий, а також припинення договору рахунка ескроу в цінних паперах у разі припинення провадження діяльності депозитарною установою. Зроблено

висновок про те, що у випадку ліквідації банку, в якому відкритий рахунок ескроу, виплати з нього вкладникам повинні здійснюватися на підставі Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Ключові слова. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу), припинення договору, розірвання договору, володільць рахунка (клієнт), бенефіціар, банк, цінні папери, депозитарна установа.

Tarhonii Yu.. Cancellation of an escrow account contract and liquidation of the bank as grounds for its termination under Ukrainian law.

The article deals with the peculiarities of legal regulation of cancellation of an escrow account contract as one of the grounds for its termination under Ukrainian legislation. The author proves that unilateral withdrawal from an agreement is inadmissible, since it contradicts its nature and purpose. It is argued that the provision of an escrow account contract on the possibility of unilateral cancellation may be declared invalid by a court. The author examines the procedure for the parties to ensure the cancellation of an escrow account contract. If the parties agree on its cancellation, the account holder submits an application to the bank, and the beneficiary also provides his/her written consent to this. It is established that the agreement is cancelled from the moment the bank receives the last of the following documents: the account holder's application and the beneficiary's written consent to terminate the agreement, and if the account holder's application and the beneficiary's written consent are contained in one document, from the moment the bank receives such document. The next steps in the cancellation procedure are the transfer of funds from the escrow account to the account of the holder and/or beneficiary (depending on the instructions in the application and written consent) and the closure of the account by the bank. The author argues that if the beneficiary does not consent to the cancellation of the contract, the account holder may initiate

such cancellation in court. The contract may be terminated by a court decision in case of a material breach of the agreement by the other party, as well as due to a material change in the circumstances which guided the parties when entering into the agreement. The author examines certain aspects of termination of an escrow account contract based on liquidation of the bank in which it is opened, as well as termination of a securities escrow account contract in case of termination of activities of a depository institution. The author concludes that in case of liquidation of the bank in which the escrow account is opened, payments to depositors should be made on the basis of the Law of Ukraine «On the Deposit Guarantee System for Individuals».

Key words. Escrow account contract, termination of the contract, cancellation of the contract, account holder (client), beneficiary, bank, securities, depository institution.

Постановка проблеми. Упровадження договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в національне правове поле зумовлює актуальність дослідження окремих аспектів його правового регулювання, зокрема, підстав його припинення та пов'язаних із цим правових наслідків. Розірвання договору рахунка ескроу як підстава його припинення передбачає спеціальний порядок дій сторін, встановлений законом. Оскільки цей договір впроваджений у національне законодавство відносно недавно, практика його розірвання за рішенням суду не сформована. Дослідження правового регулювання розірвання договору рахунка ескроу, а також ліквідації банку чи депозитарної установи, в якому він відкритий, як підстав його припинення є особливо актуальним у контексті тенденцій до розширення сфери його застосування в Україні в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українськими науковцями, які досліджували договір рахунка умовного зберігання (ескроу), є Майданик Р. А., Шпуганич І.І., Синчук С.М., Яворська О.С., Цікало В.І., Згама А.О., Процьків Н.М. та ін. Проте, підстави припинення договору рахунка ескроу згідно законодавства України загалом та розірвання договору рахунка ескроу зокрема проаналізовано не було, що зумовлює актуальність дослідження у цьому напрямі.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання розірвання договору рахунка ескроу, а також ліквідації банку, в якому він відкритий чи припинення діяльності депозитарної установи як підстав його припинення.

Виклад основного матеріалу. Нормою ст. 1076-8 ЦК України передбачені такі підстави припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу), як закінчення його строку (настання терміну припинення), настання інших обставин, встановлених договором, ліквідація

банку, в якому відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), а також розірвання договору за заявою володільця рахунка та виключно за умови отримання письмової згоди бенефіціара [1]. Варто зазначити, що, також, "ідеальною" підставою припинення договору рахунка ескроу є його виконання та вичерпання змісту правовідношення.

Щодо розірвання договору рахунка умовного зберігання (ескроу), варто зазначити, що, за загальним правилом, воно допускається у будь-який час за заявою володільця рахунка та виключно за умови отримання письмової згоди бенефіціара на розірвання договору. У контексті норми ст. 525 ЦК України, що встановлює загальні правила недопустимості односторонньої відмови від зобов'язання, одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено самим договором або законом [1]. Також згідно п. 13 Вимог до договору рахунку ескроу в цінних паперах, "у Договорі має зазначатися строк дії Договору, порядок зміни, умови розірвання Договору та припинення його дії, порядок закриття рахунку ескроу" [2]. Беручи до уваги вищезазначене, важливим є дослідження можливості закріплення права на односторонню відмову у самому договорі рахунка умовного зберігання (ескроу) на основі загальних положень зобов'язального права.

Процьків Н.М. [3] слушно зазначає, що умова про можливість односторонньої відмови не може бути включена в зміст договору рахунка ескроу, оскільки вона суперечить самій природі договору [3]. Дійсно, за своєю сутністю договір рахунка ескроу створює гарантії для виконання зобов'язання як перед бенефіціаром, так і перед клієнтом (володільцем рахунка) та є свого роду забезпечувальним заходом, призначеним для зниження ризиків при виконанні зобов'язань та підвищенні довіри між його сторонами. Таким чином, можливість односторонньої відмови від договору рахунка ескроу суперечить його природі та меті. Хоч законом і не передбачено прямо нікчемність такої умови договору, вважаємо, що вона може бути визнана судом недійсною на підставі невідповідності загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину згідно ч. 1 ст. 203 ЦК України, а саме: зміст правочину не може суперечити ЦК України та іншим актам цивільного законодавства [1].

Якщо сторони дійшли згоди щодо розірвання договору рахунка ескроу, володільця рахунка подає відповідну заяву в банк, а також свою письмову згоду на це надає бенефіціар. Згідно зі ст.1076-8 ЦК України, договір вважається розірваним з моменту отримання банком останнього з таких документів: заяви володільця рахунка та письмової згоди бенефіціара на розірвання

договору, а якщо заява володільця рахунка та письмова згода бенефіціара містяться в одному документі, - з моменту отримання банком такого документа. Важливо, що у випадку розірвання договору за згодою сторін, володільця рахунка та бенефіціар можуть спільно зазначити у відповідній заяві та письмовій згоді, що грошові кошти (або їх частина) перераховуються володільцю рахунка та/або бенефіціару (у разі надання бенефіціаром письмової вказівки банку - вказаній ним особі) чи вказаній ним особі незалежно від настання підстав, встановлених договором рахунка умовного зберігання (ескроу) [1]. Припускаємо, що на практиці, взамін на надання бенефіціаром згоди на дострокове розірвання договору, сторони можуть домовитися про передання йому певної частини із грошей, що знаходяться на рахунку ескроу без настання відповідної підстави, передбаченої у договорі. У певних випадках, це може бути взаємно вигідним механізмом для сторін.

Згідно п. 129 Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, банк закриває рахунок умовного зберігання (ескроу) у разі припинення або розірвання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) або в інших випадках, встановлених договором рахунку умовного зберігання (ескроу) [4]. Закриття рахунка може відбуватися на підставі заяви клієнта, у якій зазначаються реквізити рахунку, на який перераховується залишок коштів із рахунку, що закривається та інша інформація, визначена в указівках щодо заповнення реквізитів заяви про закриття рахунків.

Якщо ж бенефіціар не дає згоду на розірвання договору, володільця рахунка може ініціювати таке розірвання в судовому порядку. Так, згідно норми ч. 2 ст. 651 ЦК України, договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Також у судовому порядку договір може бути розірваний у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. Для цього є необхідною наявність водночас таких умов: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сто-

рона [1]. У випадку, якщо суд приймає рішення про розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин, він визначає наслідки такого розірвання виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору. Станом на кінець 2023 року, практика розірвання договорів рахунка ескроу за рішенням суду не сформована. Це зумовлено тим, що більшість договорів рахунка ескроу в Україні були укладені у вузькій сфері, а саме з метою здійснення розрахунків у рамках процедури сквіз-аут, де ймовірність волевиявлення сторін щодо розірвання договору вкрай низька.

Згідно норми ч.2 ст. 1076-8 ЦК України, договір рахунку умовного зберігання (ескроу) припиняється у разі ліквідації банку, в якому він відкритий [1]. Для розуміння подальшої долі коштів, які були зараховані на рахунок ескроу, потрібно дослідити значення терміна "вклад", що міститься у Законі України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" [5]. Згідно норми ч. 1 ст. 2 вищезгаданого нормативно-правового акту, вклад - це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського рахунку, банківського вкладу (депозиту) (крім коштів, залучених від видачі ощадного сертифіката банку), включаючи нараховані відсотки на такі кошти. У свою чергу, вкладник - це фізична особа (у тому числі фізична особа - підприємець), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського рахунку, банківського вкладу (депозиту), крім фізичної особи (у тому числі фізичної особи - підприємця), яка є власником лише ощадного сертифіката банку [5]. У цьому контексті важливого практичного значення набуває з'ясування місця договору рахунка ескроу у системі договірних зобов'язань. Оскільки договір рахунка ескроу є різновидом договору банківського рахунку, так само як і поточні, інвестиційні, вкладні та інші рахунки, до клієнтів та бенефіціарів цього договору потрібно застосовувати термін "вкладник" та на них поширюється дія Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб". У випадку ліквідації банку, саме у порядку, передбаченому цим Законом, повинні здійснюватися виплати вкладникам із рахунків ескроу.

Варто також звернути увагу на особливості припинення договору рахунка ескроу в цінних паперах у разі припинення провадження діяльності депозитарною установою, у якій він відкритий. Згідно Вимог до договору рахунка ескроу в цінних паперах, одним із обов'язків депозитарної установи як сторони договору є повідомити депонента та бенефіціара (у разі якщо він є стороною договору) у спосіб, визначений договором,

протягом п'яти робочих днів з дати початку депозитарною установою процедури припинення нею провадження депозитарної діяльності, щодо необхідності закриття рахунку ескроу протягом 60 календарних днів з дати початку цієї процедури [2]. Водночас, цьому обов'язку депозитарної установи кореспондує обов'язок депонента здійснити всі необхідні дії щодо закриття рахунку ескроу протягом вищезгаданого строку. У договорі може бути передбачено право депозитарної установи закрити рахунок ескроу депонента, на якому відсутні права на цінні папери, без розпорядження депонента про закриття такого рахунку та розірвати договір в односторонньому порядку у разі припинення здійснення ним депозитарної діяльності. Ще одним правом депозитарної установи, яка розпочала процедуру припинення своєї діяльності, є виконувати тільки ті розпорядження депонента, виконання яких не заборонено нормативно-правовим актом щодо припинення депозитарної діяльності. Для того, щоб депозитарна установа користувалася таким правом, воно повинно бути передбаченим у договорі.

Висновки. Отже, розірвання договору рахунка ескроу, відповідно до законодавства України, допускається у будь-який час за заявою володільця рахунку та виключно за умови отримання письмової згоди бенефіціара на розірвання договору. Умова про можливість односторонньої відмови від договору рахунку ескроу не може бути включена у його зміст, оскільки вона суперечить його меті та природі, тож може бути визнана судом недійсною. Якщо сторони дійшли згоди про розірвання договору, то він вважається розірваним з моменту отримання банком усіх необхідних документів, а саме, заяви володільця рахунку та письмової згоди бенефіціара на розірвання договору. Наступним кроком є закриття банком рахунку ескроу. У випадку, якщо бенефіціар не дає згоду на розірвання договору, володільця рахунку може ініціювати таке розірвання в судовому порядку. Також однією з підстав припинення договору рахунку ескроу є ліквідація банку,

в якому він відкритий. Оскільки договір рахунку ескроу є різновидом договору банківського рахунку, до клієнтів та бенефіціарів цього договору потрібно застосовувати термін "вкладник" та на них поширюється дія Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо взаємодії учасників депозитарної системи України: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2021 № 553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1072-21#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
3. Процьків Н.М. Договір ескроу як гарантія захисту прав суб'єктів цивільних зобов'язань. *Актуальні проблеми юридичної науки: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конференції «Двадцять перші осінні юридичні читання»*, Хмельницький, 6 жовт. 2022 р. Хмельницький, 2022, С.158. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4762> (дата звернення: 20.12.2023).
4. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Правління Національного банку України від 29.07.2022 № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012, № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення: 21.12.2023).